

Katarzyna Pachniak

„Czy możemy poprawiać i kształtować nasze ciała poprzez sport?” — ciało a sport w kulturze muzułmańskiej

Islam reguluje i normuje każdą sferę życia, zatem również dla wszelkiej aktywności związanej z szeroko rozumianym sportem muzułmanie starali się, i nadal starają, znaleźć podstawy w religii. Szukają ich poprzez odwołania do świętych tekstów i tradycji, jednak, jak w wielu innych dziedzinach, współczesność przyniosła nowe wyzwania, z którymi muzułmańscy *alimowie* muszą się uporać, choć próżno by szukać bezpośrednich odpowiedzi na nie w świętych tekstach. Na przykład, czy dozwolone jest uprawianie sportu przez kobiety, które wrywa on z ich dotychczasowej przestrzeni, zarezerwowanej wyłącznie dla nich i umieszcza w przestrzeni publicznej? Jak ma się to do nakazów i zakazów dotyczących oddzielenia płci, przyzwoitości, zakrywania ciała itd.? O ile islam średniowieczny odnosił się życzliwie do aktywności fizycznej mężczyzn, przywołując tutaj najwyższe autorytety, o tyle uprawianie sportu przez kobiety od samego początku było problematyczne ze względu na wyżej wspomniane restrykcje. Jak w tym wszystkim potraktować ciało, które podczas uprawiania sportu jest traktowane często w sposób niestandardowy, dotyczy to gestów, ruchów, ale także stroju, a te kwestie podlegają w islamie licznym ograniczeniom. Jak odnieść się do tego, że większość dyscyplin sportowych zmienia budowę ciała, wpływa na nie w taki bądź inny sposób, czy nie jest to niedozwolona ludzka ingerencja w to, co zaplanował wszechwiedzący Bóg? A co z kolei ze sportami ekstremalnymi, niosącymi spory element ryzyka?

Jak widać, uprawianie sportu niesie ze sobą wiele pytań i wątpliwości, i z pewnością jest ich dzisiaj o wiele więcej niż w okresie klasycznym, kiedy to kultura fizyczna była ograniczona do świata męskiego, a w nim przede wszystkim do świata wojowników. Zatem w odniesieniu do klasycznego islamu trudno mówić o sporcie w dzisiejszym rozumieniu tego terminu, z wszystkimi skojarzeniami, które on obecnie narzuca. Jeśli podajemy definicję sportu za *Słownikiem Języka Polskiego PWN*, że sport to ćwiczenia i gry mające na celu rozwijanie sprawności fizycznej i psychofizycznej oraz dążenie we współzawodnictwie do uzyskania jak najlepszych wyników, to aktywność fizyczna w islamie spełnia te warunki jedynie w pewnym zakresie. Aktywność fizyczna łączyła się bowiem w znacznym stopniu z rzemiosłem wojennym.

W średniowiecznym islamie zawsze istniała sfera ortodoksji i ortopraksji, a ta druga niekiedy odbiegała od ścisłych nakazów religijnych. Zatem stosunek do aktywności fizycznej, którą dzisiaj określamy jako sportową, powinno się analizować na podstawie szeroko pojętego piśmiennictwa. Jednak wertując różnego rodzaju literaturę z tego okresu nie udało mi się trafić na wzmianki dotyczące publicznego uprawiania aktywności fizycznej/sportu przez kobiety. Z kolei informacje dotyczące uprawiania sportu przez mężczyzn są bardzo skąpe i w niewielkim stopniu dotyczą *amma*, czyli zwykłych ludzi, koncentrując się na rozrywkach elity. W znacznej mierze znajduje to odbicie w stanie badań nad tym problemem. Praktycznie na temat aktywności fizycznej w okresie średniowiecznym nie ma żadnych opracowań, z wyjątkiem tych dotyczących treningu wojskowego, głównie w czasach dynastii Mameluków, o czym niżej. Interesujące, że chociaż w odniesieniu do współczesności dysponujemy bogatym materiałem, chociażby fatwami, w których określa się stosunek islamu do danej formy działalności sportowej, przedstawionymi na piśmie różnego typu regulacjami, przemowami *alimów*, a przede wszystkim licznymi zapisami praktyki uprawiania sportu, to temat ten budzi na razie niewielkie zainteresowanie badaczy.

Podstawą funkcjonowania religijnego i prawnego rozmaitych zjawisk w islamie jest stosunek do nich świętych tekstów, bądź to, co można z nich wywieść przez daleko niekiedy posunięte analogie. Uprawianie sportu przez mężczyzn było i jest wspierane przez często cytowany, również przez współczesne autorytety religijne, hadis przypisywany Prorokowi i przekazany przez kalifa Umara: „Uczcie wasze dzieci pływania, strzelania z łuku i jazdy konnej”, podawany też w formie: „Uczcie swoich synów pływania (*sibaha*) i rzucania włócznią (*rami*), a kobiety tkania (*maghzal*)”. Interesujące, że obecnie na wielu stronach internetowych cytujących wypowiedzi zarówno *alimów*, jak i zwykłych wiernych, przytacza się ten właśnie hadis, jednak bez podania jakichkolwiek referencji. Fakt, że muzułmanie tak często się na niego powołują, dobitnie świadczy o tym, że jest i był potrzebny jako uzasadnienie działalności sportowej. Jednak, gdy przegląda się kanoniczne zbiory hadisów, próżno szukać go w takim brzemieniu. Abu Dawud w jednym ze zbiorów kanonicznych przytacza hadis *sahih*: لَا سَبَقَ إِلَّا فِي حُفِّ أَوْ فِي حَافِرٍ. „Zakłady (*sabka*) są możliwe jedynie w przypadku wyścigów wielbłądów (*huff*), wyścigów konnych (*hafir*) oraz strzelania z łuku (*nasl*)”.¹ Z kolei At-Tirmizi podaje w *Dżami* niemal analogiczną wersję لَا سَبَقَ إِلَّا فِي نَصْلٍ أَوْ حُفِّ أَوْ حَافِرٍ.² W obydwu przypadkach te hadisy znalazły się w *Kitab al-dżihad* (Księga o dżihadzie), i jak widać, nie ma w nich mowy o nauczaniu tych dyscyplin, tylko o zezwoleniu na zakłady w ich przypadku. Można z tego logicznie wywnioskować, że były w takim razie uprawiane i cieszyły się jako taką przychylnością Proroka, lecz dokładny wydźwięk jest jednak inny niż chciałaby część współczesnych komentatorów. Na marginesie, cały czas pozostaje pytanie, dlaczego syn pustyni, jakim był Mahomet, miałby darzyć taką atencją pływanie, które z pewnością trudno uznać za ulubiony rodzaj aktywności fizycznej w okresie kształtowania się islamu? Widać jednak, że nabrało ono znaczenia w okresie powstawania hadisów.

Ogółem w islamie okresu klasycznego stosunek do wybranych rodzajów sportu był raczej życzliwy, zarówno ze względów teologicznych, jak i praktycznych. Przychylna postawa teologów wynikała z przekonania, że dbałość o ciało i formę

¹ Abu Dawud, *Sunan*, księga 15, hadis 98, Abu Dawud, *Sunan*, <http://sunnah.com/abudawud/15,2574>.

² At-Tirmizi, *Dżami at-Tirmizi*, księga 23, hadis 31; <http://sunnah.com/tirmidhi/23,1700>.

fizyczną podobała się Prorokowi. Znalazło to odzwierciedlenie w hadisach, w których miał się on wypowiadać pozytywnie o konieczności dbałości o ciało, a także o konieczności pracy nad nim, w celu wzmocnienia. Uznawano, że ciało jest tworem i darem Bożym, należy więc o nie jak najlepiej dbać. Dotyczyło to zarówno diety i pożywienia, jak i ćwiczeń mających wzmocnić ciało. Sam Prorok był uważany za osobę wysportowaną, co znajduje odzwierciedlenie w hadisie przekazanym przez Aiszę, iż ściagała się z Prorokiem³; w przekazanym przez Abu Dawuda hadisie, że Prorok uprawiał kiedyś zapasy z mężczyzną imieniem Rukana i go pokonał *صَارَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَرَاعَهُ*⁴. W licznych hadisach, które trudno by tutaj przytoczyć, znajdują się wzmianki o sile fizycznej Proroka oraz o tym, że Bogu bardziej podoba się silny wierny (tak duchem, jak ciałem) niż słaby. Poza tym Prorok doceniał też widowiskową rolę pewnych rodzajów aktywności fizycznej. W *Sahih* Muslima powtarza się hadis przekazany przez Aiszę, jak oglądała wraz Prorokiem popisy Abisyńczyków (*Habasz*) z mieczami (*hirab*).⁵

Podsumowując, nie ma wątpliwości, że stosunek do aktywności fizycznej w hadisach odzwierciedlał rzeczywistość oraz zapotrzebowanie tamtych czasów. W hadisach pojawiają się te rodzaje aktywności, które faktycznie w owym czasie były praktykowane, związane z etosem Beduina-wojownika, jak strzelanie z łuku, jazda konna i jazda na wielbłądach, walka mieczami, zapasy itp. Były one związane z warunkami życia na pustyni oraz wykorzystywane w walkach, które Arabowie toczyli między sobą w okresie przedmuzułmańskim oraz wczesnomuzułmańskim. Ponadto pojawia się nawiązanie do widowiskowej roli tego typu aktywności. W okresie kształtowania się hadisów Arabowie-wojownicy mieli już świadomość, że wsparcie uprawiania tego typu sportów/aktywności fizycznej jest niezbędne do prowadzenia wojny, dżihadu. Podobnie logiczne wydaje się wsparcie dbałości o ciało, nie tylko jako twór Boga, ale również element, którego tężyzna fizyczna może przesądzić o losach bitwy i zwycięstwie islamu. Owa aktywność fizyczna w przypadku mężczyzn nieodłącznie wiązała się z walką i była częścią sztuki wojennej.

Wzmianki dotyczące sztuki wojennej pojawiają się w literaturze okresu klasycznego obficie, szczególnie w literaturze okresu Mameluków, którzy byli doświadczonymi wojownikami. Sztuka wojenna stała u nich na bardzo wysokim poziomie, a jednocześnie Mamelucy uznawali ciągłą potrzebę ćwiczeń. Ćwiczenia te były formą aktywności sportowej, przeznaczoną jednak bardzo konkretnemu celowi, jakim była wojna. Jednocześnie niekiedy pojawiał się również aspekt widowiska, o czym niżej. Mamelucy, zawodowi żołnierze, szkoleni od najmłodszych lat, musieli w odpowiedni sposób dbać o ciało, aby w ten sposób jak najlepiej wypełniać swoje zadania wobec Boga i ludzi.

Takie przygotowanie wojenne nosiło ogólną nazwę *furusijja*, trudną do dokładnego przetłumaczenia na język polski. *Furusijja* oznacza przede wszystkim jeździectwo, jednak z czasem to pojęcie nabrało bardzo szerokiego znaczenia, obejmującego zarówno sztukę wojenną, jak i kodeks honorowego rycerza, czyli sportowo-wojenny kodeks etyczny. Wybitny znawca tego tematu i autor pionierskiego opracowania na temat

³ *سَابِقَتِي النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَسَبَقْتُهُ*, Ibn Madża, *Sunan*, t. 3, księga 9, hadis 1979, <http://sunnah.com/urn/1262980>; podobnie znajdujemy w *Sunan* u Abu Da'uda: *فَسَابِقَتُهُ عَلَى رَجُلِي فَلَمَّا حَمَلْتُ اللَّحْمَ سَابِقَتُهُ فَسَبِقْتِي*, księga 15, hadis 102; <http://sunnah.com/abudawud/15/102>, 2578.

⁴ Abu Da'ud, *Sunan*, księga 34, hadis 59; <http://sunnah.com/abudawud/34/59>, 4078.

⁵ Abu Muslim, *Sahih*, księga 8, hadis 18, <http://sunnah.com/muslim/8/18>; hadis 19; <http://sunnah.com/muslim/8/19>; hadis 21, <http://sunnah.com/muslim/8/21>.

furusijji, David Ayalon, zauważa, że pojęcie *furusijji* było trudne do zdefiniowania nawet w samych czasach mameluckich. W ówczesnych podręcznikach wymagało doprecyzowania, że *furusijja* w owym znaczeniu treningowo-wojennym różni się od odwagi.⁶ Klasycznie do *furusijji* zaliczano kilka dyscyplin: szeroko pojęte jeździectwo, w tym aspekty weterynaryjne opieki nad koniem i jego układania, strzelanie z łuku i rzucanie włócznią, także walkę na miecze, ponadto taktykę, strategię oraz wymagające namysłu gry, jak szachy. Nieodmiennie była to zabawa męskiej elity lub szczegółowe przygotowanie i trening mameluckiego żołnierza.

Furusijji poświęcono odrębny i bardzo popularny gatunek literacki, którego apogeum również przypadło na czasy mameluckie.⁷ Podręczniki, niekiedy wierszowane, dotyczące poszczególnych aspektów treningu, pisali często praktycy związani z mamelucką elitą.⁸ Włączali oni do swoich prac księgi o taktyce wojennej, znane w czasach wcześniejszych.⁹ Ponieważ ważnym aspektem w *furusijji* była także etyka, na temat *furusijji* wypowiadali się i pisali również teologowie, zastanawiający się, co jest etyczne i dozwolone przez Boga w tego typu zachowaniach. Na przykład autorem jednego z traktatów poświęconych *furusijji* był słynny teolog, uczeń Ibn Tajmijji, Ibn Kajjim al-Dżawzija.¹⁰

Do *furusijji* w okresie mameluckim zaliczano: rzucanie włócznią (*sakafa ar-rumh*); grę w polo (*ad-darb bi-al-kura*); *kabak* (gra polegająca na strzeleniu z łuku z końskiego grzbietu do zawieszonyj wysoko tykwy); łucznictwo (*rami al-muszzab*); fechtunek (*ad-darb bi as-sajf*); manewry buławą (*fann ad-dabbus*); zapasy (*sira*); polowanie (*sajd*); strzelanie z kuszy (*rami min al-bunduk*), polowanie (*sajd*); oraz wyścigi konne (*sibak al-chajl*); szachy (*szitrandż*).¹¹ S. al-Sarraf w swoim podziale włącza jeszcze do tego podręczniki dotyczące machin wojennych.¹² O popularności sportów konnych świadczy duża liczba hipodromów (*majdan*), budowanych w większych miastach islamu. Znano i ceniono także grę w tryktraka (*tawila*).¹³

⁶ Ayalon powołuje się tutaj na definicję podaną przez Ibn Taghribirdiego w jego *Nudżum*. Por. David Ayalon, *Notes on the Furūsiyya exercises and games in the Mamluk Sultanate*, Scripta Hierosolymitana, IX, Studies in Islamic Philosophy and Civilisation, Jerozolima 1961, s. 34.

⁷ Precyzyjne opracowanie na ten temat, por. Shihab al-Sarraf, *Mamluk Furūsiyyah Literature and Its Antecedents*, „Mamluk Studies Review”, t. 8/1, 2004, s. 142-200. Autor wymienia w tym artykule tytuły dużej liczby manuskryptów poświęconych *furusijji*, do których odwołuje się w artykule. Por. także Shihab al-Sarraf, *Furusiiyya Literature of the Mamluk Period*, w: D. Alexander (red.), *Furusiiyya, volume I: The Horse in the Art of the Middle East*, Rijad 1996, s. 118-135.

⁸ Bardzo często pozostają one nadal w rękopisach i są dostępne jedynie dla osób znających arabski. Autorem edycji jednego z takich podręczników jest Rex G. Smith, *A Medieval Muslim Horsemanship: A Fourteenth Century Arabic Cavalry Manuscript*, British Library, Londyn 1979; jednak w pierwszym rzędzie Autor skupia się w nim na opisie manuskryptu, zatem czytelnik spragniony szczegółów może odczuwać lekki niedosyt.

⁹ W okresie mameluckim autorami większości prac z dziedziny *furusijji* byli praktycy: weterynarze zajmujący się końmi, jeźdźcy, którzy włączali do nich opisy praktyczne.

¹⁰ Ibn Kajjim al-Dżawzija, *Al-Furusijja*, Kair 1976.

¹¹ D. Ayalon, *Notes on the Furūsiyya exercises*, op. cit., s. 46. Na dalszych stronach swojego artykułu Autor opisuje, na czym polegało uprawianie tych dyscyplin.

¹² Shihab al-Sarraf, *Mamluk Furūsiyyah*, op. cit., s. 153.

¹³ Beetz, Kirk H., *Sports and recreation in the medieval Islamic World*, w: P. Crabtree (red.), *Encyclopedia of Society and Culture in the Medieval World*, Nowy Jork: Facts On File, Inc., 2008.

Uprawianie aktywności fizycznej dotyczyło jednak wyłącznie mężczyzn, kobietom sport był zakazany ze względu na ograniczenia dotyczące pokazywania ciała i kontaktów z płcią przeciwną.

Oprócz żołnierzy niektóre rodzaje wyżej wspomnianej aktywności były domeną ludzi zamożnych, gdyż jeździectwo, gra w polo itp. wymagały odpowiednich nakładów finansowych. Z tego punktu widzenia zasadne jest twierdzenie, że w okresie mameluckim istniało kilka rodzajów aktywności sportowej, uprawianej przez bogatych członków społeczeństwa, a nie tylko żołnierzy. Łączyły one w sobie wiele tych cech, które składają się na cytowaną wyżej współczesną definicję sportu, jednocześnie pojawiał się ważny element, że sport jest zbiorową lub grupową rywalizacją, a współzawodnictwo jest pokojowe i odbywa się według określonych reguł i zasad. Elitarność tych rodzajów sportu podkreśla nazywanie ich „sportami królewskimi”.¹⁴ Do takich rozrywek zaliczano polowania, które niezmiennie wymagały od uczestników dużej zręczności w jeździe konnej, umiejętności strzelania z łuku itp. Ponadto wielkie polowania organizowane przez najzamożniejszych dopiero w drugim rządzie miały na celu upolowanie zwierzyny dla zaspokojenia głodu. Był to raczej rodzaj wielkiego widowiska, w którym mężczyźni popisywali się przed sobą nawzajem wyżej wspomnianymi umiejętnościami, jednocześnie zaspokajali swoją potrzebę władzy i dominacji. Bez wątplenia takim sportem była też gra w polo, wymagająca doskonałych umiejętności jazdy konnej, prowadzenia konia, a także planowania strategii. W czasach mameluckich polo uchodziło za sport elitarny, a niektórzy wezyrowie słynęli jako doskonali gracze, mieli okazję do popisania się umiejętnościami i siłą fizyczną. Bogaci pasjonowali się też wyścigami konnymi, co można uznać za tradycję wywodzącą się jeszcze z czasów przedmuzułmańskich.¹⁵ Uprawiano wyścigi różnych rodzajów, a jak podaje Ibn Taghribirdi, w czasach Mameluków burdżyckich na przełomie XIV i XV wieku, pokazy wyścigów konnych stały się częścią programu licznie obchodzonych świąt, swoistej miejskiej *lingua franca* dla mieszkańców Kairu.¹⁶

Otwarte pozostaje pytanie, co z aktywnością sportową zwykłych ludzi? Nie było ich z pewnością stać na elitarne sporty, ale czy oznacza to, że żadnej formy takowego nie uprawiali? O tym, że było inaczej świadczy chociażby fakt, jak wiele rodzajów aktywności sportowej obejmował zakaz hazardu (*kimar*).¹⁷ Za nielegalne uważano również przyjmowanie zakładów w zawodach łuczniczych, wszelkich rodzajach wyścigów konnych i wielbłądzich, lotach gołębi, biegach itp. Wiadomo, że odbywać się one musiały w otwartych przestrzeniach, podczas gdy rozliczne gry hazardowe: szachy, kary, tryktrak, mimo zakazu były uprawiane w domach gry. Zatem spełniały one również widowiskową funkcję sportu.

¹⁴ I.B. Nettles, *Mamluk Cavalry Practices: Evolution and Influence*, niepublikowana praca doktorska, University of Arizona 2001, s. 153-161; http://arizona.openrepository.com/arizona/bitstream/10150/289748/1/azu_td_3031423_sip1_m.pdf

¹⁵ O tym, do jakiego stopnia rozkwitła kawaleria/sporty konne świadczy też wielka liczba hipodromów (*majdan*, l. mn. *majadin*), które powstawały szczególnie w mameluckim Kairze za panowania Mameluków Bahrytów (1250-1382). Ich fundatorami byli mameluccy sułtani i wezyrowie, a budowano je do ćwiczeń kawalerii, gry w polo oraz wyścigów konnych. Wymienia je i opisuje Ayalon, odwołując się głównie do opisów Al-Makriziego w *Al-Chitat* oraz Ibn Taghribirdiego w *An-Nudzum*, D. Ayalon, *Notes on the Furūsiyya exercises*, op. cit., s. 37-44.

¹⁶ I.B. Nettles, *Mamluk Cavalry Practices*, s. 160.

¹⁷ Na ten temat, por. F. Rosenthal, *Kimar*, EI², tenże, *Gambling in Islam*, Brill, Leiden 1975.

Stosunek do sportu w czasach współczesnych

Z jednej strony współczesność wiele zmieniła pod względem stosunku do sportu w islamie, z drugiej jednak — utrzymano wiele nakazów i zakazów, uznawanych za oparte na niezmiennych Bożych zasadach. Współcześnie muzułmanie musieli się ustosunkować do takich kwestii jak uprawiania sportu przez kobiety, zaangażowania kobiety i mężczyzn w „nowe” dyscypliny sportowe, dozwolonych strojów, udziału kibiców w zawodach sportowych (szczególnie ze względu na łamanie zasady segregacji płci), kwestii dopingiu, udziału w wielkiej współczesnej maszynie sportowej: zawodach, olimpiadach. Te problemy nie zostały i długo nie zostaną rozwiązane ostatecznie, a poglądy na pewne szczegółowe kwestie różnią się w zależności od danego państwa. Muzułmanie nie odrzucają udziału w wielkich, globalnych zawodach sportowych, wręcz przeciwnie, starają się w nich wypaść jak najlepiej. Niekiedy prowadzi to do irytujących związków sportowe i kibiców posunięć, jak kupowanie i nadawanie obywatelstwa zawodnikom innych państw, w sportach, do których muzułmanie danego regionu nie mają szczególnych predyspozycji fizycznych. Jest to jednak zjawisko jest powszechne na całym świecie.

We współczesnym świecie muzułmańskim odpowiedzi na wspomniane wyżej pytania pojawiają się w fatwach, opiniach religijnych wydawane przez uczonych w prawie i teologii. Nie ma jednego autorytetu, który by regulował te kwestie dla całego świata muzułmańskiego, często nawet dla jednego kraju. Wierni zwracają się z pytaniami (oczywiście, dotyczy to nie tylko sportu, ale także innych dziedzin) do tych *alimów*, których cenią lub do których mają zaufanie. Zatem nie dziwi, że w kwestiach dotyczących sportu sugeruje się różne rozwiązania. Bywa także, że cel uświęca środki i *alimowie* danego kraju wydają fatwę, która w danej chwili jest z różnych względów korzystniejsza, np. dopuszczającą udział kobiet na zawodach w stroju niemuzułmańskim, z reguły bardziej wygodnym i dającym szanse na lepsze wyniki

Współcześni szajchowie odwołują się do klasycznych zasad i często powołują na historię kalifatu, w której uprawianie sportu było połączone z koniecznością prowadzenia walki i działań wojennych. Były przewodniczący Komitetu do Spraw Fatw Al-Azharu, szajch Attijja Sakr, powołuje się na Ibn Qajjima al-Dżawziję, ucznia Ibn Tajmijji, i jego traktat *Zad al-ma'ad*. Ibn Qajjim wypowiada się w nim pozytywnie na temat ruchu (*haraka*), który jest podstawą sportu, wzmacnia odporność i chroni przed chorobami. Dyscypliny dzieli na takie, które rozwijają poszczególne organy, oraz takie, które rozwijają całe ciało, a do tych należą jazda konna, łucznictwo, zapasy i wyścigi.¹⁸ Szajch Sakr stwierdza, że uprawianie sportu jest sankcjonowane przez fakt, iż jego elementy są zawarte w wielu muzułmańskich rytuałach, takich jak pielgrzymka, odwiedzanie chorych, modły w meczecie itp. Jednak, jak podkreśla, aby sport właściwie spełniał swoją rolę, ćwiczeniom fizycznym powinny towarzyszyć odpowiednie ćwiczenia duchowe i moralne. Muzułmanin nigdy nie powinien zaniedbać z powodu sportu swoich obowiązków religijnych, nie powinien go też uprawiać, gdy naraża to innych na niebezpieczeństwo, np. na zatłoczonych ulicach. Islam nie zezwala na uprawianie takich rodzajów sportu, które wymagają zaangażowania obydwu płci jednocześnie, gdyż prowadzi to do uwodzenia, kuszenia i zepsucia. Podobnie, nie ma

¹⁸ Ibn Kajjim al-Dżawzijja, *Zad al-ma'ad*, Dar al-kitab al-arabi, 1425 rok hidżry, tekst arabski: https://ia700407.us.archive.org/30/items/ZadAlMaad-IbnulQayyim/zadalmaad_text.pdf, s. 856-58.

zezwoleń na rodzaje aktywności, które wywołują pokusę seksualną (na przykład mężczyźni nie powinni oglądać tańczących kobiet). Kobiety nie mogą także uprawiać sportów przeznaczonych dla mężczyzn. Ponieważ, zdaniem teologa, islam postrzega sport jako środek wspierający wzajemną miłość i współpracę między ludźmi, konkurencja powinna być bardzo uczciwa i nie należy ani przesadnie cieszyć się z wygranej ani też poniżać pokonanych przeciwników. Nie powinno się też ujawniać tak niegodnych uczuć jak zazdrość.¹⁹ Sakr prezentuje pozycję typowego *alima*: religia jest dobrem nadrzędnym, a wszystko inne ma jej być podporządkowane. Na marginesie warto zaznaczyć, że ten szajch słynie z dość kontrowersyjnych fatw, np. ogłosił, że uścisk dłoni kobiety i mężczyzny jest zakazany (*haram*), gdyż mężczyzna myśli o zaspokojeniu swoich pragnień erotycznych.²⁰

Interesujące są fatwy i regulacje *alimów* dotyczące *body building*. Nie chodzi tu już bowiem jedynie o sport, ale o próbę zmiany swego ciała, daru Bożego, o pewien rodzaj ingerencji w to ciało. Na ten temat w kwietniu 2015 roku wypowiedział się szajch z Arabii Saudyjskiej, Muhammad Salih al-Munadżdżid. Szajch zaczyna od stwierdzenia, że islam wspiera wszystkie rodzaje sportu, które sprawiają, że ciało ludzkie jest silniejsze i zdrowsze. Jednak, jak określa, sport ma służyć jako środek ochrony świętych granic islamu i praw muzułmanów (wyraźne nawiązuje do wojskowej funkcji sportu). Jeśli celem sportu ma być przygotowanie ciała do lepszego podjęcia obowiązków dżihadu, uprawianie go jest jak najbardziej dozwolone. Jednak gdy sport pociąga za sobą zaniedbanie obowiązków religijnych, odkrywanie *aura* (części ciała, które powinny być zakryte) oraz mieszanie płci, wówczas jest zakazany. Podobnie *body building*: gdy pociąga za sobą odkrywanie *aura*, jest zabroniony. Wierny nie może się też kierować pychą i próżną chęcią odkrywania swojego ciała i popisywania się nim. Jednak gdy te warunki zachowane są, muzułmanin może ćwiczyć w siłowni.²¹ Z kolei pakistański szajch, Tahrir al-Kadri, słynący z dość liberalnych poglądów, chętnie wypowiada się na temat sportu, dopuszczając jego uprawianie. Obwołując się obszernie do hadisów przekonuje, że sport i islam nie stoją w sprzeczności.²²

Podobnie jak w okresie klasycznym, głównym argumentem na korzyść uprawiania sportu jest uznawanie ciała za najdoskonalszy organizm, jakim Bóg człowieka obdarował, zatem powinien o nie dbać. Muzułmańscy lekarze podkreślają znaczenie ćwiczeń fizycznych i sprawnego ciała dla wypełniania obowiązków należnych Bogu (*ibadat*), takich jak modlitwa lub *hadżdż*. Zwracają tu uwagę, że wysportowane ciało pozwala na lepsze zniesienie trudów związanych z wszystkimi etapami pielgrzymki, ułatwia wykonywanie koniecznych sekwencji ruchów w modlitwie itp.²³ Omar Hasan Kasule, wykładowca epidemiologii i medycyny muzułmańskiej na Uniwersytecie w Brunei i Malezji, jest autorem artykułu, w którym konieczność ćwiczeń fizycznych uzasadnia na płaszczyźnie religijnej. Autor jest wyraźnym zwolennikiem podejścia do

¹⁹ <http://www.onislam.net/english/ask-the-scholar/sports-and-games/175408-sports-definition-etiquette-and-ruling.html?Games=>

²⁰ <http://www.arabwestreport.info/en/year-2002/week-10/3-strange-fatwa-sheikh-attiya-saqr-shaking-hands-between-man-and-woman-adultery>

²¹ <http://www.onislam.net/english/ask-the-scholar/sports-and-games/169684-bodybuilding-rulings-aamp-conditions.html?Games=>

²² <https://www.youtube.com/watch?v=6OAAawUiC68;>
<https://www.youtube.com/watch?v=Bx1U5KY7ByY>

²³ <http://www.islamreligion.com/articles/1904/health-in-islam-part-4/>

sportu jako aktywności uprawianej na chwałę Bożą. Jak twierdzi, wszelka aktywność służy rozwijaniu ciała i utrzymywaniu go w dobrej kondycji, jednak nie może być celem samym w sobie. Celem nadrzędnym jest uzyskanie jak najlepszych możliwości zarówno wypełniania *ibadat*, jak i ogółem uczestnictwa w życiu społecznym w sposób, jaki podoba się Bogu i zapewnia wiernemu kroczenie *sirat mustakim*, prostą ścieżką. Najlepiej, jak ludzie ćwiczą swoje ciała podczas aktywności przynoszących bezpośrednie korzyści społeczne; tutaj autor przywołuje, że niegdyś były to: polowania, zbieractwo i łowiectwo. Z kolei z prawnego punktu widzenia, według klasyfikacji uczynków w odniesieniu do spraw religijnych, czyli „pięciu zasad” (*ahkam chamsa*), aktywność fizyczna jest *mustahabb*, czyli zalecana. Gdy jest potrzebna w celach leczniczych, uznaje się ją nawet za *wadżib*, czyli konieczną. Jednak kobiety i mężczyźni powinni być odseparowani podczas uprawiania sportu, natomiast sporty ekstremalne, brutalne lub zawierające element hazardu są *makruh*, potępiane lub wręcz *haram* (zakazane). Z punktu widzenia islamu o wiele lepiej postrzega się uczestnictwo w sportach niż jedynie pozostawanie biernym widzem, zatem komercjalizacja sportu, wielkie igrzyska i zawody nie są, zdaniem autora, mile widziane. Zalecane jest zatem umiarkowanie, podobnie jak w uwielbieniu dla idoli sportowych i klubów.²⁴ W zaprezentowanych wyżej opiniach powtarzają się te same argumenty i przekonania, zatem uznajemy je za reprezentatywne dla podejścia większości *alimów* współczesnego świata islamu do sportu.

Często dyskutowanym obecnie problemem jest, wspomiane już wyżej, uprawianie sportu przez kobiety, na które nałożono liczne ograniczenia związane ze strojem oraz koniecznością ukrywania tego, co jest *aura*.²⁵ (Dotyczy to obecnie również mężczyzn, dla których strefa *aura* rozciąga się od pępka do kolan. Jednak w ich przypadku te zakazy bywają omijane. Teoretycznie sportem zakazanym dla muzułmanów z tego względu powinno być sumo, lecz w praktyce się je uprawia, np. w Egipcie²⁶). Ogólnie wokół sportu uprawianego przez kobiety, jak i szczegółowo, różnych rodzajów sportu i strojów, toczy się wśród muzułmańskich *alimów* żywa dyskusja. Wprawdzie podkreślają oni, że sport jest kobietom potrzebny tak jak mężczyznom, dla dobrej formy fizycznej, a także dla osiągnięcia bardziej zrównoważonego stanu emocjonalnego. Jak podkreśla szajch Fajsal Maulawi, islam stworzył takie okoliczności, w których kobiety mogą osiągnąć równowagę między wewnętrzną potrzebą uprawiania sportu a zachowaniem godności i honoru. Główny nacisk kładzie się na zasłanianie *aury*, jeśli ten warunek jest spełniony, kobieta może uprawiać sport pod warunkiem, że nie cierpią na tym jej obowiązki religijne. Kobiet uprawiających sport nie można filmować ani fotografować. Z kolei dr Ali Muhi ad-Din al-Karadaghi, kierownik Wydziału Usul ad-Fikh (Nauk Prawnych) na Uniwersytecie Katarskim,

²⁴ Jest to artykuł, który został przedstawiony na konferencji zorganizowanej w 2008 roku w Indonezji, poświęconej zdrowiu z perspektywy islamu. <http://omarkasule-05.tripod.com/id295.html>

²⁵ Ostatnio ukazują się coraz więcej publikacji dotyczących uprawiania sportu przez muzułmańskie kobiety. Do klasycznych i często cytowanych należy: L. Sfeir, *The Status of Muslim Women in Sport. Conflict between Cultural Tradition and Modernization*, „International Review for the Sociology of Sport”, 1982, 20(4), s. 283-306; Y. Nakamura, *Beyond the hijab: female Muslims and physical activity*, „Women in Sport & Physical Activity Journal”, 2002, (11), s. 21-48; T. Benn, G. Pfister, H. Jawad (red.), *Muslim Women and Sport*, Routledge, Londyn 2010.

²⁶ <http://www.alarabiya.net/articles/2012/04/09/206441.html>. W tej wypowiedzi pojawia się inny problem związany z uprawianiem przez muzułmanów sportu: kwestia diety i zawodów przypadających na post (*saum*) w ramadanie.

wymienia warunki, jakie kobieta musi spełnić: musi być więc odpowiednio zakryta, celem uprawiania sportu nie może być chęć pokazania się mężczyznom, w żaden sposób kobiety nie powinny też uprawiać sportu u ich boku czy też wspólnie kibicować.²⁷ Dziewczynki w zachodnich szkołach nie mogą uprawiać sportu na zajęciach z chłopcami, natomiast ubrane w odpowiedni strój mogą się mieszać z niemuzułmańskimi dziewczętami.²⁸

Z powyższych wywodów wynika, że istotną kwestią spędzającą sen z oczu *alimom* jest ubranie kobiety w odpowiedni strój sportowy. Celem tego artykułu nie jest ich opisanie, ale warto mieć świadomość, że w dzisiejszym świecie to ważny temat, chociażby dlatego, że takie stroje tworzą przyszłościowy, dobrze rokujący finansowo, dynamicznie rozwijający się segment rynku odzieżowego. Producenci i projektanci dostrzegli ten wschodzący rynek i projektują oraz produkują stroje sportowe dla muzułmańskich kobiet w różnych dyscyplinach, a także na różnych poziomach finansowych: od najtańszych do drogich i designerskich. Dużo emocji budzi *burkini*, muzułmański strój kąpielowo-plażowy. Zamożne muzułmanki chcą nawet na plaży czy nad brzegiem basenu wyglądać estetycznie, bogato i zgodnie z zaleceniami islamu, stąd niektóre projekty są pełne przepychu, ozdobione drogimi kamieniami.²⁹ Jednak stosunek *alimów* do kobiet kąpiących się w *burkini* nie jest wcale jednoznaczny, niektórzy go dopuszczają, inni utrzymują, że strój ten po kąpielu robi się wilgotny i obcisły, zatem i tak jest niedozwolony.³⁰

Sport to nie tylko rozrywka, ale także prestiżowe zawody, bardzo dochodowe i coraz popularniejsze na całym świecie. Przy regularnym, wyczynowym uprawianiu sportu pojawiają się inne, poza strojem i rozdziałem płci, problemy wynikające ze zderzenia z zasadami religii. Istotną kwestią staje się dieta i problem poszczenia zawodników w ramadanie. Jak mają się zachowywać, jeśli na ten okres przypadną zawody sportowe? Zgodnie z zasadami islamu powinni pościć, jednak trudno powstrzymać się od jedzenia i picia w czasie dużego wysiłku. Kwestia postu nie dotyczy jedynie zawodów, ale również treningów. *Alimowie* wypowiadają się raczej jednoznacznie, że uprawianie sportu nie jest powodem, aby przerwać post, co odwołuje się do głównych założeń uprawiania sportu w islamie: nie może on w żadnej mierze uniemożliwiać spełniania obowiązków religijnych. Z kolei lekarze muzułmańscy odnoszą się do problemu nader oględnie i twierdzą, że wpływ ramadanu na sport nie jest dobrze zbadany.³¹ Kwestia ta pozostaje zresztą przedmiotem analizy i nawet naukowcy zachodni utrzymują, że dla części zawodników w niektórych rodzajach sportu, jeśli mają zapewniony sen i odpowiednia dietę nocami oraz przed i po ramada-

²⁷ <http://www.onislam.net/english/ask-the-scholar/sports-and-games/174931-islams-stance-on-womens-practicing-sport.html?Games=>

²⁸ <http://www.onislam.net/english/ask-the-scholar/sports-and-games/174264-hijab-and-practicing-sports-in-mixed-schools.html?Games=>

²⁹ Problem ten omawia Karolina Mirys-Kijo w jednym z rozdziałów swojej niepublikowanej pracy doktorskiej, *Kulturowe uwarunkowania mody oraz wpływ Zachodu na strój współczesnej muzułmanki*, praca doktorska pod kierunkiem prof. Marka Dziekana, MISH Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki, s. 61-70.

³⁰ <http://www.islamweb.net/emainpage/index.php?page=showfatwa&Option=FatwaId&Id=131471>

³¹ Hamdi Chtourou (red.), *Effects of Ramadan Fasting on Health and Athletic Performance*, <http://www.esciencecentral.org/ebooks/effects-of-ramadan-fasting/pdf/ramadan-fasting-sport-performance.pdf>

nie, jednocześnie poszczenie i uprawianie sportu nie kolidują ze sobą.³² Z pewnością wśród sportowców muzułmańskich niektórzy nie przestrzegają postu lub czynią to częściowo, lecz otwarcie się do tego nie przyznają. Podobnie jest z dopingiem, który jest zakazany ogółem w sporcie, a dodatkowo zakazuje go islam, który nie pozwala na stosowanie używek. Czy wśród sportowców muzułmańskich są tacy, którzy nie przestrzegają tego zakazu? Z pewnością tak.

Państwa muzułmańskie bardzo często uczestniczą w międzynarodowych zawodach ze względów prestiżowych. Na liście medali zdobytych w Igrzyskach Olimpijskich najwyższą spośród państw muzułmańskich znajduje się Turcja, bo na 30 miejscu, na 55 Egipt, zaś na 58 Maroko, potem Algieria, Pakistan i Tunezja. Na miejscach powyżej 90 znalazły się państwa Zatoki: Bahrajn i ZEA, Arabia Saudyjska jest na miejscu 114, Katar na 126, na końcu listy Irak i Kuwejt, *ex quo* 128 na 128 miejsc. Widać zatem, że to nie czynnik finansowy odgrywa decydującą rolę, gdyż bogate państwa, które mogłyby zainwestować w sport, znajdują się na końcu listy, bo hamują je restrykcje obyczajowe. Niektóre państwa, jak Libia lub Liban, dotąd nie zdobyły ani jednego medalu.³³

Ponieważ obecnie trudno mówić o jednolitym stosunku do sportu na całym obszarze muzułmańskim, niektóre państwa pozwalają na uczestnictwo kobiet w zawodach już od pewnego czasu. Przed latami 80. kobiety nie uczestniczyły w Igrzyskach Olimpijskich, wyjątkiem były państwa zsekularyzowane, takie jak Turcja lub przedrewolucyjny Iran. W latach 80. jednym z pierwszych Komitetów Olimpijskich w krajach muzułmańskich, który zaczął wysyłać kobiety na Igrzyska, był Komitet Egiptu.³⁴ Pierwszą pochodzącą z kraju muzułmańskiego zdobywczynią złotego medalu w Igrzyskach Olimpijskich jest Marokanka, Nawal al-Mutawakkil. Na Igrzyskach Olimpijskich w 1984 roku pokonała rywalki w biegu przez płotki. Co prawda, studiowała wtedy w USA i tam też trenowała, jednak król Maroka potraktował jej zwycięstwo prestiżowo, zadzwonił do niej osobiście z gratulacjami, i od tego czasu niektóre państwa muzułmańskie zaczęły przychylniej patrzeć na uprawianie sportu przez kobiety. Jednak pochodząca z Algierii Hassiba Boulmerka, która zdobyła złoty medal w biegu na 1500 metrów podczas Igrzysk w 1992 roku, musiała później opuścić kraj, gdyż jej skąpy strój wzbudził wielkie oburzenie w Algierii, wówczas pod rządami fundamentalistycznego FIS. Z kolei w 2015 roku na Mistrzostwach Świata w Pływaniu w Kazaniu, sensację wzbudziła najmłodsza zawodniczka, 10-letnia Alayin Tarek, która wzięła udział w wyścigu delfinem na 50 metrów. Wprawdzie zajęła ostatnie miejsce, ale płynęła poprawnym stylem ze starszymi zawodniczkami. W wywiadach, które udzielała, śmiało twierdziła, że jej celem było jedynie poznanie atmosfery wielkich zawodów. W Internecie znalazła się informacja, że dziewczynka należy do żeńskiej drużyny Bahrajnu, złożonej z zawodniczek poniżej 12 roku życia. Jej celem jest przygotowanie się do Igrzysk w Tokio w 2020 roku.³⁵

³² M.J. Marghaun, Y. Zerguini, H. Chalabi, J. Dvorak, *Achieving Sport Performance during Ramadan. Some Practical Recommendations*, „Journal of Sports Science”, t. 3, sup. 1, 2012, s. 109-117.

³³ <http://www.olympic.it/english/country>

³⁴ G. Pfister, *Women and Sport in Islamic Countries*, <http://www.idan.dk/vidensbank/downloads/women-and-sports-in-islamic-countries/66143704-113b-41d5-aacc-a39500c1c799>

³⁵ http://www.syracuse.com/sports/index.ssf/2015/08/meet_10-year-old_alzain_tareq_the_youngest_to_compete_in_world_championships.html

Oprócz uczestnictwa w światowych imprezach, muzułmanie organizują też własne. Organizacja Konferencji Muzułmańskiej ok. 2005 roku założyła stowarzyszenie zrzeszające 57 państw członkowskich, które organizuje Muzułmańskie Igrzyska Solidarności (*Al-Ab at-tadamun al-islami*), w których mogą też brać udział niemuzułmanie. Po raz pierwszy zawody odbyły się w 2005 roku w Arabii Saudyjskiej. Niestety, kolejne zawody, planowane na 2009 rok, a potem przełożone na 2010 w Iranie nie odbyły się, gdyż Iran popadł z państwami arabskimi w konflikt dotyczący użycia terminu „Zatoka Perska” w logo imprezy. Drugie miały miejsce w 2013 roku, w terminie 22 września-1 października w Indonezji. Zawody odbywają się w 18 dyscyplinach, takich jak: łucznictwo, lekka atletyka, badminton, koszykówka, skoki do wody, jeździectwo, szermierka, piłka nożna, piłka ręczna, karate, tenis, sztuki walki. Przed ostatnimi igrzyskami tradycyjnie doszło do kontrowersji dotyczących ubioru i separacji płci. Powołując się na reguły zatwierdzone podczas zawodów w Arabii Saudyjskiej państwa Zatoki zaczęły się domagać, aby kobiety występujące w dyscyplinach lekkoatletycznych, pływaniu i siatkówce plażowej nosiły stroje zgodne z zasadami islamu. Domagano się również, aby zawody dla kobiet i mężczyzn odbywały się w odrębne dni. Ostatecznie organizatorzy nie ugięli się i pozwolili kobietom wybrać albo sportowe, dwuczęściowe stroje zgodne z regułami sportowymi, albo też stroje zgodne z zasadami islamu. Na przykład zawodniczki Indonezji występowały w siatkówce plażowej w bardzo skąpych strojach.³⁶

Na zakończenie warto wspomnieć, że jest kraj, w którym dużo kobiet uprawia sport: we „właściwych” muzułmańskich strojach gra w piłkę nożną, badmintona, biega itd., i to nie na zawodach, lecz dla własnej satysfakcji. Jest to Iran, w którym kobiety, znalazły, jak się wydaje, pewną równowagę między chęcią zaspokożenia własnych potrzeb a nakazami islamu.³⁷

Jak zatem odpowiedzieć na pytanie postawione w tytule artykułu? Z powyższych wywodów, dotyczących zarówno okresu klasycznego, jak i współczesnego, jasno wynika, że uprawianie sportu w islamie jest całkowicie zdeterminowane przez religię. Dozwolone jest to, na co zezwala religia. Ponieważ religia nakazuje dbanie o ciało, utrzymywanie go w dobrym zdrowiu i kondycji, gdyż jest ono darem Bożym, aktywność fizyczna mężczyzn zawsze była pochwalana. W okresie średniowiecznym w przypadku kobiet nie była ona możliwa, gdyż na przeszkodzie stały zakazy religijne dotyczące ubioru oraz separacji płci. Jednak obiektywnie należy dodać, że w tamtym czasie w innych kulturach kobiety również nie przejawiały skłonności do aktywności fizycznej. Z kolei w przypadku mężczyzn niebagatelnym czynnikiem przemawiającym za aktywnością fizyczną był bliski związek sportu i sztuki wojennej, w której sprawne ciało, treningi i ćwiczenia służyły zbożnemu celowi ochrony islamu. Czasy współczesne w pewnym stopniu zmieniły te założenia, dopuszczając kobiety do szerszej aktywności fizycznej. Nawet w państwach bardzo rygorystycznych pod względem moralnym dopuszcza się aktywność kobiet, jednakże jest to obwarowane ograniczeniami, ponadto w przypadku obydwu płci sport nie może w żaden sposób przeszkadzać w spełnianiu obowiązków religijnych, takich jak post lub modlitwa. Jednak chęć występowania w międzynarodowych zawodach i odnoszenia w nich sukcesów prowadzi do rozma-

³⁶ <http://www.thejakartaglobe.com/sports/bikini-tensions-mar-islamic-games-in-indonesia/>

³⁷ G. Pfister, *Women and Sport in the Iran: Keeping Goal in the Hijab*. W: I. Hartmann-Tews, G. Pfister (red.), *Sport and Women. Social Issues in International Perspective*, Routledge, Londyn 2003, s. 207-223.

tych odstępstw od tej zasady. Gdy staje się to potrzebne, owe odstępstwa zostają zatwierdzone przez *alimów fatwami*. W tej dziedzinie muzułmanie dostosowują się do czasów, w których żyją, niezmiennie jednak (przynajmniej oficjalnie) powołując się na Boży autorytet.